

OOSTVLAAMSCHE ZANTENMEDEDELINGEN VAN DE BOND DER OOSTVLAAMSE
FOLKLORISTEN

Maatschappij zonder winstbejag

Secretariaat van de Bond :
L. VERLODT, Zalmstraat, 69, Gent.Alle stortingen te doen op postrekening :
969.46, Bond Oostvl. Folkloristen,
Gent.

Redactie van Oostvl. Zanten :

F. VAN ES,

Désiré De Wolfstr., 3, Aalst.

J. VERMEULEN & J. BOES.

Overwegingen bij de 25° jaargang
van Oostvlaamse Zanten!

Tempus fugit! Met dit nummer treedt ons tijdschrift in zijn 25° jaargang, een alleszins mooie leeftijd voor een Vlaams tijdschrift uitsluitend aan de volkskunde of folklore gewijd. Ons schuitje heeft stand gehouden, de woelige zee der omstandigheden ten spijt en hiervoor was zeemanskunst nodig. Heden bereiken we een mijlpaal, de eerste zilveren mijlpaal, van een reis naar een doel, dat nog in het verschiet ligt. We herinneren ons nog goed hoe we nederig, doch hoopvol, van wal staken! De Bond was op een Zondag, 2 Mei 1926 gesticht geworden in het Notarissenhuis tegenover het Geeraard-de-Duivelsteen onder de benaming van Bond der Oostvlaamse Folkloristen, vereniging voor folkloristisch onderzoek in Oost-Vlaanderen met zetel te Gent.

Op 1 Juli 1926 — we bleven waarlijk bij de pakken niet zitten — verscheen reeds, onaangekondigd, het eerste nummer van Oostvlaamse Zanten met de zakelijke ondertitel: Mededelingen van de Bond van Oostvlaamse Folkloristen. Het was ons eerste levensblijk in 't openbaar. In het « Woord vooraf » der Redactie werd ons doel beschreven: belangstelling wekken voor de folklore van eigen volk en streek en de folkloristische gegevens zanten en wetenschappelijk bewerken.

Het wekken van die belangstelling was dubbel: de schatten van het Vlaamse volksleven van heden en verleden ontvouwen voor een zo ruim mogelijk publiek van belangstellenden; de overheden van stad, provincie en staat dringend attent maken op hun plicht maatregelen te beramen om die schatten zo goed mogelijk te bewaren voor het na-

geslacht, vooral ze te beveiligen tegen een zinloze vernieling. Het moet dan ook geenszins verwonderen dat in het eerste nummer een verzoekschrift aan het Provinciaal Bestuur werd publiek gemaakt tot het bekomen van een provinciale dienst voor geschiedkundige- en folkloristische navorsingen en een aanvang werd gemaakt met een bibliografie van de Vlaamse folklore. Een gedeelte van het niet zeer omvangrijk tijdschrift werd alvast ingenomen door een 1° Vragenlijst over Volkshumor en een vaste rubriek van zanten uit Oost-Vlaanderen, i.c. volksliederen.

Naderhand zou onze folkloristische documentatie gestadig aangroeien tot het archief en de bibliotheek van de Folklore, die we thans in het Stadsarchief van de Abrahamstraat, n° 13, bezitten.

Tegen het einde van dit jubeljaar trouwens zal een systematisch en alfabetisch register verschijnen, dat alle folkloristen zal inlichten over het aandeel dat de Oostvlaamse folkloristen gehad hebben in de beoefening van de wetenschappelijke folklore hier te lande, gedurende het laatste eeuwkwart.

Van uitzonderlijk belang is ook de datum van de Algemene Vergadering van 27 October 1926 geweest, waarop werd medegedeeld dat de stad Gent aan de Bond toeliet gebruik te maken van het gewezen oudheidkundige Museum der Lange Steenstraat om er zijn verzamelingen te bergen en er een *folklore-museum* in te richten. Voorwaar, er woei op dat tijdstip een gunstige wind in onze zeilen, want in de door die mededeling opgewekte geestdrift werd er voetstoots besloten in December van datzelfde jaar een folkloristische propagandatentoonstelling te openen in het ter beschikking gestelde gebouw.

De eerste folklore-tentoonstelling had echter af te rekenen met niet te voorziene moeilijkheden, nl. de erbarmelijke toestand van het lokaal, dat door het Oudheidkundig Museum was ontruimd en in een vervalven toestand verkeerde. De tentoonstelling had nochtans plaats, doch later, tijdens de Gentse Feesten, van 16 tot 31 Juli 1927 en was een opzienbarend succes. Hulde moet hiervoor gebracht worden aan de werkers van de eerste ure : de E. H. Gabriël Celis en de toenmalige secretaris der inrichtende Commissie, de Hr. Prosper Luyckx. Onder de ijvere medewerkers tellen we gelukkig nog verschillende levenden : de h.h. Tréfois, Verlodt, De Raedt, † Soenen, † Speltinck, De Moor, De Vynck, E. H. Van den Broucke, Bernard de Tracy, Apers, Haeck en † Frans Coppejans. Hun namen blijven met gouden letters geboekt in onze stichtingsoorkonden en het verslag van de plechtige opening op Zaterdagmiddag, 16 Juli, getuigt welsprekend van de uitstekende geest van samenwerking van de Bond met de stads- en de staatsover-

heden, die heel spoedig tot de stichting van een officieel folklore-museum moest leiden. Tussen de eerste folklore-tentoonstelling en de opening van het officieel folklore-museum, dat eerst op 16 Juni 1932 plaats had, werden nog verschillende folkloristische tentoonstellingen door de Bond ingericht, die alle hun weerslag vonden in het tijdschrift: de tentoonstelling van het Volkstoneel in 1928, de tentoonstelling der Begijnhoven in 1929, de grote Folklore-tentoonstelling in het Feestpaleis (Zaal Sechiari en galerij) van het Stadspark te Gent, ter gelegenheid van de Honderdste Verjaring van de Belgische Onafhankelijkheid en vereerd met het bezoek op 13 Juli 1930 van Hunne Majesteiten Koning Albert en Koningin Elizabeth en van Zijn Koninklijke Hoogheid Prins Karel. Ondertussen hadden verschillende huldebetogingen de aandacht op de Oostvlaamse folklore-bedrijvigheid getrokken: de Alfons De Cock-hulde van Zondag, 7 October 1929 te Herderssem, zijn geboortedorp, en te Denderleeuw, alwaar hij jarenlang onderwijzer was geweest en waar de Bond met de ingezamelde gelden van een Alfons De Cock-fonds een waardig monument oprichtte aan de nagedachtenis van de stichter van de wetenschappelijke folklore in Vlaanderen. Sedertdien hadden we nog een Lodewijk De Vriese-hulde op 12 October 1930 en een Isidoor Teirlinck-hulde op 22 Februari 1931, terwijl in September 1931 een « In Memoriam Pol de Mont-nummer » aan de op 74-jarige leeftijd plotseling overleden peter van onze Bond werd opgedragen. Hij was het immers, die, als voorzitter van de Afdeling Volkskunde van het in het jaar 1926 te Gent gehouden Philologencongres, onze jonge Bond boven de doopvont hield. Tot dan toe was onze werking hoofdzakelijk naar de folklore van het verleden gericht, we zochten naar een stevige basis en aanknopingspunten, ofschoon door verschillenden onder ons van het begin af aan werd ingezien dat de folklore ook in het heden moest worden bestudeerd. Zo was Clement Tréfois, onder stuwning van schrijver dezes, sedert 1927 begonnen met een hernieuwde studie van de boerenhoeven in Vlaanderen, een grondige studie, die hij weldra op eigen houtje uitbreidde tot de andere Belgische provinciën en ten slotte tot geheel de Nederlanden en de omliggende landen. Als vanzelf werd de cartografische methode op de studie der boerenhoeven toegepast en vond ook voor andere folkloristische onderwerpen warme verdedigers, bv. Maurits De Meyer, die dergelijke kaarten over het binden en opstellen van korenschoven in ons tijdschrift publiceerde. Een hoogtepunt in onze wetenschappelijke werking mag dan ook de samenroeping van de Eerste Vlaamse Folklore-Dag in de Aula van de Rijksuniversiteit op 14 Januari 1934 worden genoemd, die een grenspaal in de geschiedenis van onze Bond

betekent, tussen het propagandistisch en het organisatorisch tijdvak. Door een uitgebreide tentoonstelling van cartografisch en iconografisch materiaal trachtten we te bewijzen dat we een achterstand van de wetenschappelijke studie op het buitenland moesten inlopen en een nieuw en uitgebreid onderzoek instellen naar de hedendaagse folklore. Met dit doel werd een Zuidnederlandse Centrale voor Folklore-onderzoek gesticht, die « Vragenlijsten » zou opstellen en rondsturen en een Atlas der Nederlandse Volkskunde zou helpen voorbereiden. De « Centrale » was bedoeld als een extra-universitaire instelling, die echter bij gebrek aan financiën gedoemd was spoedig onder te gaan, of beter herboren te worden in een Nationale Commissie voor de folklore, die, op initiatief van de Bond, door de H. Minister van Openbaar Onderwijs, J. Hoste, in 1937 werd samengesteld. Het was de H. Minister Dierckx, die de Commissie instelde, daar ondertussen een regeringsverwisseling had plaats gehad.

Jammer genoeg heeft in de schoot van deze folkloristische nationale concentratie zich een meerderheid uitgesproken tegen de cartografische methode, o.a. de h.h. Gessler, Marinus, Rousseau, deze laatste voorzitter van de Waalse afdeling, zodat de samenwerking met de Nederlandse Volkskunde-atlas, ontworpen door de Volkskunde-Commissie van de Koninklijke Academie der Wetenschappen te Amsterdam, op losse schroeven is komen te staan. Behalve een belangwekkend en nuttig Jaarboek met de lopende folkloristische bibliographie, verschenen in Mei 1940, heeft de Nationale Commissie tot nog toe, om welke redenen dan ook, niet gepresteerd wat de folkloristen van Vlaanderen en van Wallonië van haar geredelijk mochten verwachten. Een andere officiële ministeriële Commissie, de Commissie van het Oude Volkslied, door de Hr. Minister M. Lippens ter herinnering aan Florimond Van Duyse gesticht in 1932, maar eerst in werking getreden in 1934, heeft integendeel een hele reeks uitgaven, o.a. verzamelingen van L. Lambrechts, Libiez, Bols, Mevrouw Laura Bataille-Hiel, enz. op haar actief, dank zij vooral aan de stuwkracht van sommige leden van de Bond. Ook dat pluimpje mogen we gerust op de feesthoed van de 25-jarige steken. Zijn 1^e nummer begon immers al met het zanten van Meiliederen ! De werking van de Bond en die van het tijdschrift zijn overigens moeilijk van elkaar te scheiden. Dit is insgelijks het geval met het Museum, dat bv. landjuwelen voor poppenspelen en zelfs rookwedstrijden heeft ingericht, waarvan de bloemrijke verslagen, dank zij de h.h. L. Verlodt, J. Boes, onze conservator, en *last, not least* Schepen Joz. Vermeulen op tijd en stond in het tijdschrift verschenen.

De 2^e Landdag — men merke het verschil met folkloredag — voor

Vlaamse Folklore op 27 en 28 November 1937, genoot eveneens een grote bijval. Het bleek dat op Academisch terrein de slag voor de folklore als wetenschap nog niet in alle kringen gewonnen was. De spreekbeurten werden gehouden in de zaal van de Academische Raad van de Universiteit en behandelden de verhouding van de folklore tot de andere wetenschappen ; geschiedenis, recht, natuurwetenschap, muziek, psychologie, ethnologie, lichamelijke opvoeding, mechaniek. Door zijn vertegenwoordiging op internationale congressen, door het steunen van allerlei wetenschappelijke initiatieven : Volkskunde-Atlas, Volkslied-documentatie, Internationale bibliografie, enz., verwierf de Bond en tevens het tijdschrift van de Bond : Oostvlaamse Zanten, weldra internationale faam. Talrijke buitenlandse geleerden traden met ons in briefwisseling en vereerden ons met een bezoek.

Ofschoon wegens de papiernood geleidelijk tot een minimum gereduceerd, is « Oostvlaamse Zanten » tijdens de bezetting met de volharding en de moed der wanhoop blijven verschijnen. De redactie dorst het zelfs aan een nieuwe rubriek van zanten te openen : Oorlogsfolklore, waarin onze bezetters en hun handlangers ongemerkt, maar niet ongewild, in het ootje werden genomen.

Onze folkloristische werking werd zelfs uitgebreid door de inrichting van onze, reeds tijdens de bezetting begonnen, reeksen Winter- en Zomervoordrachten, die geregeld om de drie weken plaats hebben in de vergaderzaal van het Stadsarchief of in het Museum zelf. In 1949 werd het fabuleuze getal van 150 folkloristische voordrachten (met of zonder lichtbeelden, dikwijls met zang en muziek) reeds overschreden. Voor deze aangename en nuttige vulgarisatie verleende de officiële Commissie van het Folklore-museum, die als voorzitter onze Bondsondervoorzitter Schepen Mr. Joz. Vermeulen heeft, haar volle medewerking. Het duurde dan ook niet lang of het achterstel van Oostvlaamse Zanten, voor deze maal geen afstel, werd ingelopen door een belangwekkend Jaarboek voor het jaar 1945, dat de noodbrug vormde tussen een recente door de vreemde bezetting geschokt verleden en een nog vrij chaotisch en atomistisch heden.

Hier staan we nu voor de drempel van een nieuwe helft van de 20^e eeuw en van, voor onze Bond en ons tijdschrift, een nieuwe kwarteeuw. Menselijk gesproken een lange weg, die we vlug doorliepen. Mogen we voldaan zijn over hetgeen we langs die weg getimmerd hebben ? Zonder zelfverheffing mogen we antwoorden : ja. Het had beter kunnen zijn, maar, inachtgenomen de veelal troebele omstandigheden, hebben we goed gevaren.

De Bond en zijn tijdschrift : Oostvlaamse Zanten hebben aan Vlaan-

deren en België een vaderlandse en wetenschappelijke dienst bewezen, zoals weinige culturele organisaties dat in de periode van tussen de twee wereldoorlogen hebben vermogen te doen.

De Bond heeft het werk van de vorige generatie van pioniers van de wetenschappelijke folklore voortgezet: in de eerste plaats het levenswerk van Alfons De Cock, samen met dat van Pol de Mont, August Gittée, Isidoor Teirlinck, Lodewijk De Vriese; in de tweede plaats het folkloristisch studiewerk van Prof. Jozef Vercoullie, Prof. H. Logeman, Prof. M. Sabbe en ook dat van de Nederlandse professor Monseigneur Joz. Schrijnen; in de derde plaats het folkloristisch dagwerk van Victor de Meyere en Joz. Cornelissen, de rechtstreekse erfgenamen van Pol de Mont, Alfons De Cock en de Antwerpse folkloristen Max Elskamp en H. Van Heurck, de schakels, die de generatie van 1890-1900 met de onze verbond.

Het grote verschil met die vorige generatie dunkt ons te liggen in het feit, dat, mede onder invloed van de eerste Wereldoorlog en de nieuwe zakelijkheid in de levensopvattingen van na de oorlog, onze oorlogsgeneratie minder romantisch was ingesteld en eerder een kritische houding aannam tegenover het leven en de gebruiken van het eigen volk om en om het feestelijk kalenderjaar.

Daarom trachtten we naar een nieuwe inventarisering van de folklore in onze door de oorlog zo zeer geteisterde gewesten en we zochten, bijgevolg, naar de modernste middelen om secuur de folkloristische uitingen te noteren. We vonden die middelen in de geografische cartering, de phonograaf, de phonorollen en -platen, het photo- en filmapparaat en de opnamen van beeld en klank. We streefden naar de inrichting van phonoteken en filmotheken, die we, wegens de kosten, moesten overlaten aan machtiger organismen, zoals het N.I.R. en de Centrale Cinematheek te Brussel.

Nog een ander groot verschil met het vorig geslacht van folkloristische navorsers is de uitbreiding van onze nationale opzoekingen op een internationaal plan. Hierin volgden we het voorbeeld van de ethnologen, die, de eerste internationale congressen belegden en contact zochten met psychologen en sociologen.

We zijn ons echter bewust dat de tweede Wereldoorlog ons zeer gehinderd heeft in de expansie van de folkloristische wetenschap, niet enkel door de uiterlijke omstandigheden: verkeersmoeilijkheden en beperkingen van allen aard, zoals photomateriaal en papierschaarste, maar ook door het imperialistisch optreden van een Heemkunde, die, deels bewust, deels onbewust, nationalistische en politieke doeleinden beoogde.

Sedert de bevrijding doorworstelt de folklore-beweging in Vlaanderen, evenals trouwens de Vlaamse Beweging zelf, een crisis, waaruit het tijd wordt dat we krachtig medehelpen de folklore-wetenschap uit het slop te halen.

De doelstellingen, die we ons vijf-en-twintig jaar geleden voorgespiegeld hadden, werden dan toch gedeeltelijk bereikt : we beschikken over een algemeen folkloristisch tijdschrift voor Oost-Vlaanderen, dat naast de andere folkloristische tijdschriften van België en Nederland, een goed figuur slaat; we bezitten een Museum voor folklore, dat onder de rijkste van het land wordt gerekend; we beschikken over een archief van folkloristische documenten en een folkloristische bibliotheek, die goed voorzien is. We hebben nog geen volkskundige atlas en we hebben niet het volkskundig Openluchtmuseum, waarvan we eens in jeugdige overmoed gedroomd hadden en het plan uitgestippeld op een bekoorlijke heuvelachtige en bosrijke plek langs de Leie. De provinciale dienst voor folkloristische opzoekingen beperkte zich noodgedwongen tot enige enkwesten, zoals de Jaarvuren en de viering van Sinterklaas, St. Maarten en Sinter Greef in Oost-Vlaanderen, die in Oostvlaamse Zanten werden gepubliceerd.

Er is dus voor een jonge, wetenschappelijk geschoolde, generatie werk genoeg op de plank om de aanstaande kwarteeuw met tal van interessante folkloristische studies en verwezenlijkingen te verrijken. Steeds hebben de promotors van « Oostvlaamse Zanten » de stelling verdedigd dat de folklore weliswaar bij uitstek een nationale wetenschap is, maar dat de verpolitiserings ervan als een uitwas van een verderfelijk nationalisme moest worden beschouwd.

Het zou evenwel overmoedig zijn te beweren dat ze door het gros van de Vlaamse folkloristen en heemkundigen werden gevolgd op die waarlijk democratische, christelijke en humanistische weg. En nochtans lijkt ons die weg, na hem een kwarteeuw te hebben bewandeld, nog steeds de beste te zijn tot het bereiken van ons doel : de folklore te beoefenen en uit te bouwen als een gelijke van haar zusterwetenschappen, die sedert lang burgerrecht hebben verkregen aan de Universiteit, zoals de geschiedenis, de taalkunde, de ethnologie, de sociologie.

Evenals we hebben leren inzien dat de taal niet gans het volk is, zoals de Romantiek geloofde, moeten we de volkskunde niet verklaren als de kunde of kennis van het volk zonder meer, maar als de wetenschap van de volksmens, van het volksgoed en het volkse in de historische mens van een tijdperk uit het verleden als in het heden.

Ons optreden vijf-en-twintig jaar geleden is, alles wel beschouwd, een durf geweest, maar een durf, die heilzame gevolgen heeft gehad. Laat ons hopen dat die durf in zoveel beter omstandigheden dan een kwarteeuw geleden in een nieuwe, jonge generatie moge worden overgeplant: *Audaces fortuna juvat!* Moge de 50^e jaargang van Oostvlaamse Zanten de voltrekking kennen van het Monument van liefde, glorie en lijden, dat een Volkskunde van het Vlaamse Volk mag waardig zijn, dat we gedurende 25 jaar met offervaardige overgave en onverflauwde vlijt hebben helpen voorbereiden! Niet de bereikte uitslag, maar het bewustzijn dat onze poging niet vruchteloos is geweest, weze onze beloning en onze troost bij het ingaan van deze nieuwe jaargang 1950!

Paul DE KEYSER,
Ere-voorzitter van de Bond.

Zanten.

VOLKSHUMOR OP STAD EN DORP.

Eeklo :

Eeklo, goed om deur te wandelen;
Maar niet om mee te handelen.

(Gehoord 1946).

(= De Eeklonars zijn gewiekste handelslui, waar ge voor op uw hoede moet zijn).

Opdorp :

Levend Vlaanderen en dood Brabant.

St. Amandsberg :

Hedd' een vallinge ?⁽¹⁾
Ga naar den Berg om een rollinge !

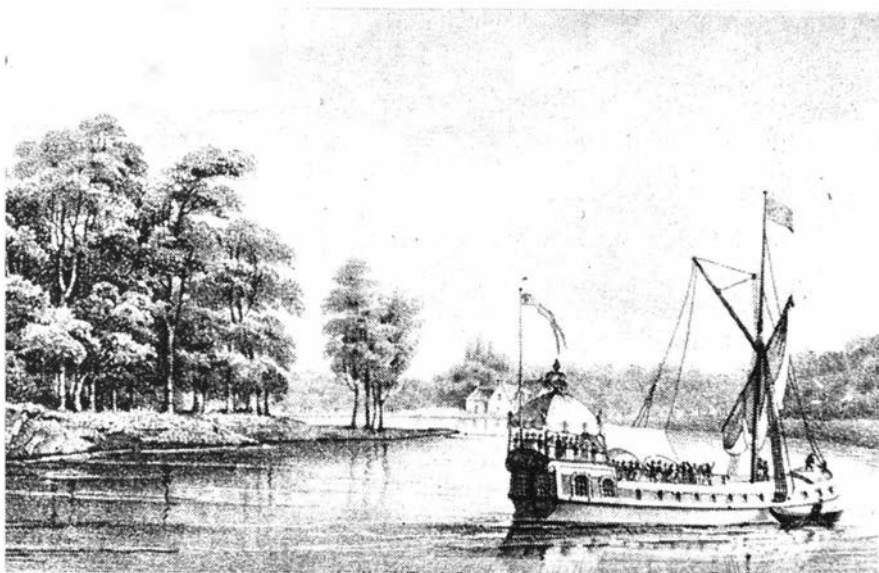
(Gehoord 1947).

V.

PERSONALIA.

Op 17 Januari j.l. overleed te Serskamp, op 62 jarige ouderdom, Meijuffer Marie Pieters, zuster van ons bestuurslid Jules Pieters. Wij betuigen hem, alsook aan zijn achtbare familie, onze innigste deelneming in dit zwaar verlies. Zij ruste in vrede !

(1) Vallinge, dialectisch voor « verkoudheid ».

De Gentse Bargie op de Brugse Vaart.

Gent. De Koornmarkt, standplaats voor diligences. Omstreeks 1835.

(Atlas Goetghebuer, Stadsarchief Gent).

Het vervoerwezen te Gent in de eerste helft der XIXe eeuw.⁽¹⁾

INLEIDING.

Weinig werd reeds gehandeld over de drie grote vervoermiddelen te Gent in de eerste decennia der vorige eeuw. Wel zou d'Udekem d'Acoz een definitief werk schrijven over de Barge en anderen zouden handelen over de Belgische spoorwegen en diligences. Voor Gent zou dit echter beperkt blijven tot een tweetal artikels van een tijdschrift. De drie samen behandelen, meen ik, is nieuw. Veel documenten blijven weinig of niet nagevorst, behalve natuurlijk in liet reeds vermelde werk d'Udekem d'Acoz over de Barge. Zo heb ik dan, naast compilatiewerk, heel wat documenten kunnen raadplegen die, voor zover ik meen, niet gebruikt werden. Maar ik zou niet kunnen eindigen zonder een woord van oprechten dank toe te sturen aan mijn zeer geëerde Professor Paul De Keyser en aan de Heer Verlodt, die me zeer welwillend hebben geholpen.

DE EERSTE HELFT DER XIXe EEUW.

Een blauwe hemel, vol zachte atmosfeer koepelde zich over de wijde vlakke en de zachte glooiingen van Vlaanderen. Dat Vlaanderen dat Wijnants en De Noter en Poelman schilderen zouden; dat Vlaanderen dat Vander Maelen op kaart brengen zou; dat Vlaanderen dat zich wijd uitstreckte van de brede Noordzeepolders tot de Maaslandse hoogvlakten, van de Antwerpse heide tot de heuvels van West-Vlaanderen en het Payottenland al overheen de Vlaamse Ardennen. Een Vlaanderen dat baadde in dat ideale en idyllische licht van de lente-morgenlucht en waarover tweemaal kort na elkaar een strijd had uitgewoed vol verbittering en toch misschien zonder haat. Het Vlaanderen met zijn zachte klanken en geruisen als een avondwind doorheen de brede meersen en beemden en reikend tot de bossen en velden.

In dat land lagen dorpen en stadjes als broeders naast elkaar, zonder veel beweging als waren ze in een lenteslaap verzonken.

(1) Voordracht gehouden op 30 Januari 1949, in het stadsarchief voor de Bond der Oostvlaamse Folkloristen.

Wel waren er veten onderling, maar die tijd was kalm en goed, oneindig goed, zonder openlijke strijd.

En toch was er onrust, onrust om dat stuk land dat we door een ongelukkige veldtocht verliezen zouden. Over de Maas lag het verre Limburg en we voelden ons allen één met zijn bewoners. Tot 1839 zou het duren eer hun lot beslist werd: dat land verloren we. Een Brusselse Revolutie was het werk geworden van een gans volk en toch, de eerste jaren waren niet gelukkig. Veel werk viel weg en onze grootste stroom bleef stil. Maar er kernde zich rond dat alles een fijn waas vol zon en geluk, geluk om de tijd zelve, die in later tijd een ideaal schijnen zou.

Die lucht weerspiegelde zich op de schokkende banen en de stille kanalen, die dat heerlijk wonneland doorsneden en verdeelden in een oneindig aantal kleine stukjes, maar die, juist door die talrijke snijdingen, hun karakter van kultuurland verwierven.

In die stilte trekt één kanaal onze aandacht. Het is de Brugse vaart.

DE BARGE.

Tussen Gent en Brugge voer sinds 1623, tien jaar dus na het begin der graafwerken voor het kanaal Gent-Brugge, de Barge. De oorsprong van de barge was van financiële aard. De Staten-Generaal, die een belangrijke som hadden besteed aan het graven van de vaart, wensten een inkomstbron van dit kanaal te maken en ze voerden dan maar het beurtsysteem in tussen de hoofd- en residentiesteden van Vlaanderen. Op 23 Mei 1623 had een aanbesteding plaats en die kwam toe aan een zekere Nevejans, die gehouden was de bargaen te vervaardigen: «... de aennemers syn gehouden te leveren twee bequaeme veerschuyten sulcx als syn degene already ghemaect by Jacques Nevejans, jeghenwoordig provisioneel pachter.»

Alles ging wel van in den beginne. De barges genoten een grote bijval. Het zal met de barge wel een heel gemakkelijker en confortabeler reis geweest zijn dan met de schokkende reis-koetsen die over de hobbelige wegen van Vlaanderen hotsten. Maar heel veilig was het ook al niet, want in 1636 besloot het Brugse Magistraat een klein bosje te vernielen in de omgeving der stad. Er waren daar een troep bandieten in gevestigd, die als beste uitspanning een overval op de barge kozen. In de 2°

helpt der XVIIe eeuw viel er echter iets anders voor : de oorlogen met Frankrijk onder Lodewijk XIV. Don Juan van Oostenrijk nam onze barge onder zijn bescherming en gaf de toelating de wapens van de koning op het paviljoen te brengen.

Tevens zal het verboden zijn enige schade toe te brengen aan het schip : « Nous vous mandons et commandons au nom de Sa Majesté bien expressément de faire n'y souffrir estre faicte à la dicte barque, chevaux, personnes et marchandises susdicte aucune foule, dommages, tortz, forces, pilleries, mangeries, exactions ou oppressions en aucunes manières a peine d'encourir l'indignation de Sa Majesté et la Nôtre, et d'estre prinz comme infracteur de nos sauvegardes et commandements; et afin que nul de ce que dessus ne puisse prétendre cause d'ignorance, nous avons consenti et consentons que l'on pourra mettre et affixer les blasons et armes de Sa Majesté en tel endroit de la dicte barque qui de ce est trouvé convenir. Si voulons et mandons de ceste notre présente sauvegarde à la même force et vigueur que l'originelle a durer la dicte sauvegarde le terme de six mois. Faict à Bruges le 19 aoust 1658 ».

De barges, die dan onder bescherming kwamen, waren de « Leeuw » en de « Dolphyn ». De bargehouders gingen daar aanstonds hun voordeel uit trekken en verhoogden de prijzen. Maar dit kwam ter oore van de Staten-Generaal, die dan ook controleurs uitstuurden om te zien of alles wel normaal verliep.

Een andere zaak van belang zijn de gezondheidsbrieven, die de reizigers moesten bijhebben. In die tijden was het geen ongewoon feit dat er ziekte-epidemiën heersten. In de Stadsrekeningen der stad Brugge van 1668 vinden we het volgende : « Uytgegeven van rydeghelden... aen Ch. Vlimmerghen mette zynen stedegarsons ter cause dat zy tzydert den 13 ougst tot ende met 18 september 1668 ghevaren mette bargien naer halfweghe Gent ende vandaer wederom ghekeert mette voorn. bargien omme te visiteren de passagiers of zy voorzien waren van brieven van ghesondheyt. »

Enkele jaren later begon men met het eisen van paspoorten. In 1673 zal de koning van Frankrijk ze voor 2 maanden afschaffen. Maar daarna begon het spel opnieuw. En die paspoorten waren heel duur. We zegden reeds dat de oorlogen met Frankrijk maakten dat die vaart heel onzeker was. Op 16 Februari 1674, hvb., zal een legergroep van Maarschalk d'Humières de barge overvallen; ze voerde 18 reizigers met zich mee.

Daarbij werden 800 florijnen in beslag genomen en sieraden en edelstenen. De Staten-Generaal zonden dan ook onverwijld een brief naar de Intendanciedienst van Rijsel. Daar de toestanden onzeker bleven, vroegen de bargehouders in het begin der XVIIIe eeuw een detachement soldaten om de passagiers en de goederen te beschermen.

Daarmee verbeterde heel wat op de barge. Men ging alles verfraaien en ook aan de keuken werd meer zorg besteed.

Het vertrek ging nu gelijktijdig uit Gent en Brugge.

In 1717 werd de Brugse vaart verdiept. In 1731 kwamen twee nieuwe barges in gebruik, die 11 jaar later opnieuw door nieuwe werden vervangen. 1782 kwam de controle opnieuw toe aan de Staten van Vlaanderen, die alles inspanden om het de reizigers zo gemakkelijk mogelijk te maken en daarmee de goede naam der barge hoog te houden.

Het jaar III (1795) van de Franse Republiek ziet het bestuur van de Barge overgaan op Citoyen Jacoby. Die vertrouwt ze toe aan De Waele voor Gent en aan De Rudder voor Brugge.

Zo zijn we dan stilaan de XIXe eeuw genaderd. Laat me toe er nogmaals op te wijzen dat ik enkele kostbare gegevens haalde uit het werk van d'Udekem-d'Acoz.

Een reis met de barge moet zeer aantrekkelijk zijn geweest. De diligences waren verre van confortabel. Straks zullen we zien wat sommige mensen erover dachten.

Een zekere Symphorien Paquet zal in 1812 over de barge schrijven : « On n'hésite pas d'assurer qu'aucune voiture au monde, soit par terre, soit par eau, n'est comparable pour l'agrément et la commodité, à la barque établie entre Gand et Bruges. »

En iets verder verklaart hij dat een reiziger ze dikwijls gebruikt « sans autre motif que pour y passer une journée agréable. »

Daar is zeker een reden toe, want : « Non seulement on y est aussi à l'aise que dans une maison, ayant le choix entre plusieurs places très commodes, dont surtout deux, destinées aux personnes un peu distinguées, sont aussi propres et aussi bien ornées que les meilleurs chambres chez les bons bourgeois. »

Over het eten moet men er al evenmin over hebben te klagen gehad : « Pour son argent et à un prix fort raisonnable on peut obtenir du vin, de la bière, des liqueurs, des boissons chaudes et de quoi manger, chaque fois qu'on en sent l'envie. Mais

à l'heure du dîner, des nappes bien blanches sont mises sur toutes les tables où chacun prend la place qui lui convient, et où il peut être assuré de faire un repas aussi délicat et aussi abondant que dans les meilleures auberges. »

Enfin, het moet er een ideaal zijn geweest. Maar wanneer men van al die « commodités » en « repas » hoort, dan vragen we ons wel eens af hoe lang die vaart van Gent naar Brugge of vice-versa duurde. Nu belooft dat ongeveer een 1/2 uur. Maar toen was het anders gesteld. Men vertrok in de Zomer te 10 u. om te 6 u. aan te komen, hetzij dus te Brugge of te Gent. In de Winter vertrok men te 8 u. om te 4 u. te arriveren. De barges kruisten elkaar te Aalter. Ze werden door 4 paarden getrokken en door « ketsers » geleid. Het werk van d'Udekem-d'Acoz vermeldt twee paarden. Ik ben echter van mening dat er wel 4 waren, zoals Wijnants het op zijn tekening weergaf.

Tijdens het Franse bewind werden de barges « Barques Nationales » geheten. De broeder van Napoleon, de koning van Spanje, maakte er gebruik van, evenals de grote keizer zelf. Namelijk op 16 Mei 1810, toen Napoleon de Scheldeoeveren inspecteerde, ging hij met de Keizerin en hun gevolg aan boord van de barge om naar Brugge te reizen. De barge kreeg daarvoor een speciaal ereteken en de Prefect baron d'Houdetot van het Département de l'Escaut, nu Oost-Vlaanderen, verwittigde de Maire Pycke tijdens deze reis: « Vous veillerez, Monsieur le Maire, à ce qu'aucun bateau chargé de fumier ou d'autre matière, exhalant une odeur désagréable, ne stationne dans le canal. »

Het bezoek van het keizerlijk paar dat slechts één dag en één nacht te Gent verbleef, kostte de som van 73.820 Frs. Daarin figureerde het aménagement der twee landingen voor 13.602 Frs.

Onder het Hollands bewind zal men er eveneens met zeer veel lof over spreken. Een Nederlander, wiens naam ik niet heb kunnen ontdekken schrijft: « Buiten de Brugse poort levert een woelig tooneel op. Men verdringt hier als het ware elkander, hetzij om de aankomenden te begroeten, om hun bagaadje te dragen, of om de vragtgoederen te ontvangen, die de barge in groote hoeveelheid meebrengt. »

Hij vertelt dan verder hoe de mensen met de zaak erg op liepen, en daar ze gewoon zijn « met vergrooing over zaken te spreken waarmee ze ingenomen zijn; trouwens, hetgeen men mij van de reis met de barge van Gent op Brugge mededeelde,

was in geen deele overdreven. De Barge is een fraai vaarttuig, van buiten gelijk aan een zeer groot tentjagt, maar breeder en langer. Boven de kajuit is wel voor vijftig personen eene zitplaats, die beschermd is voor de zon en den regen, alzoo boven dezelve een zeil is gespannen in de gedaante van eene tent, welk zeil zeer fraai is beschilderd en boven hetwelk vergulde versierselen zijn, terwijl van de achtersteven eene vlag wappert. »

Over het personeel van de barge zegt onze onbekende Nederlander het volgende : « Men heeft op hetzelfde een schipper (deze bemoeit zich met niets), een conducteur aan wien men betaalt, een stuurman, die een groote schel bij zich heeft om een knecht boven te roepen in geval hij dien noodig heeft, twee knechts, een kok, twee kokknechts en een tafelbediende, die Hollandsch, Fransch, Engelsch en Vlaamsch spreekt. »

Dan vertelt hij ons hoe de barge er binnenin uitziet : « De wand bestaat uit rood fluweelen vakken, afgedeeld door groote spiegels; het verhemelte is wit en goud... de ramen zijn met draperieën versiert. »

En dan de keuken : « Men kan ten minste twaalfderlei soorten van spijzen in hetzelfde oogenblik te vuur brengen en bereiden. » Maar hij gaat ook aan tafel : « We hadden soep, daarna ten minste vierderlei soort van vleesch, rog, tongen, zalm, groenten en aardappelen; vervolgens gevogelte, hoenders en pasteien en ten slotte, kersen, aardbeziën, taarten, biscuit, bitterkoekjes en meer kleinigheden, te veel om op te noemen. Ik dronk daarbij een halve flesch wijn en betaalde voor dit middagmaal met den wijn vijf en een halve franc. »

Naar het schijnt kreeg men zelfs bier voor niets.

Welnu ik ben er van overtuigd dat velen onder ons zo'n tocht zouden hebben willen meemaken. Vooral als men aan al dat lekker eten denkt.

Maar een feit staat wel vast. Heel dikwijls heb ik zelf een wandeling gemaakt in de vroege zomermorgen, langs de Brugse vaart. En ik ben er innig van overtuigd dat het een der prachtigste kanalen is, welke we in Vlaanderen bezitten. Die zachte serene waas, dat kristallen licht en die blauwe atmosfeer zijn vol pracht en lentearoom. Denk die huizen en fabrieken, trams en auto's weg en zet groene oevers, neergehurkte huisjes en huifwagens in de plaats, kalme mensen met hoge hoeden en redingotes en witte broeken of krinolinerokken en witte kousen en daar, midden de vaart een veelkleurige zachtvarende barge.

Schijnt ons dit nu niet als een sprookjesdroom in een ideale tijd ?

De barge vertrok aan de Brugse poort, iets buiten de stad ongeveer tussen de Fenixbrug en daar waar nu de bomen der « Lindekes » beginnen. Want het sprak vanzelf dat de bagage door de stadspoorten moest en daar werd tol betaald.

Na het in gebruik stellen der spoorwegen kreeg de barge een sterke concurrent.

Op 15 September 1826 zal de « Gazette van Gend » aankondigen dat een nachtdienst werd ingericht. In 1836 vertrekt de nachtbarge te 10 1/2 's avonds en sinds 1839 vertrok een rijtuig van de Koornmarkt, aan de herberg « De Sterre », dat de reizigers naar de Brugse poort voerde.

In 1841 betaalde men voor transport en logement in 1° klas 3,50 fr. en in 2° 2,75 fr.; voor de transport alleen : 2,00 fr. en 1,25 fr.

In 1844 : transport en logement in 1° klas 3,00 fr. en in 2° 2,50 fr. De prijs bleef dezelfde voor de transport alleen. De militairen betaalden 0,75 fr.

In 1849 kon men zijn plaatsen voor de nachtbarge voorhouden in het bureau aan boord of « In de oude Kroon » voor de barge Torreborre (uit Gent) en voor de barge De Rudder (uit Brugge) in het café der weduwe Allaert, allebei buiten de Brugse poort gelegen.

Op de Koornmarkt was er eveneens een bureau in de herberg : « In den Pelgrim ».

Te Brugge gebeurde de opschrijving in de herberg « De Maegd van Gend » in de Geirnaerdstraat voor de Gentse barge Torreborre en voor de barge De Rudder in diens huis nabij de Ste-Catharinapoort. Het was langs die poort dat de barge het oude Brugge binnenvoer.

Buiten de barge brachten alle Vrijdagen marktschepen de buitenvlieden naar Gent vanuit Aalter, Axel, Beliem, Dendermonde, Stekene en Zelzate.

DE DILIGENCE.

Een tweede vervoermiddel en misschien wel het voornaamste in de eerste helft der XIXe eeuw, en tot 1835 hier het enige te lande, was de diligence. We kunnen die vergelijken met een kleine wagon van de spoorwegen 3° klas, maar dan minder comfortabel ingericht. Wat het buitenzicht betrof was het dan toch

mooier dan onze huidige wagons. Tot op de halve hoogte waren de diligences geel geschilderd en de rest was zwart. Aan de vier hoeken stond soms een lantaarn, naargelang de « Messagerie » die ze in gebruik stelde.

Nicolaas Beets, de Nederlandse dichter uit de vorige eeuw, die dikwijls per diligence reisde, schreef er met weinig achting over : « . . . een schokkende, nauwe, dreunende, vuile, tochtige, harde tintelige doos, een soort van rammelende builkist op vier wielen; in de eene hebben we geen ruimte voor onze knieën, uit deze komen we met bevroren beenen, uit de andere met een stijven nek; we rijden ons ziek, we rijden ons hoofdpijn, we rijden ons door; wij menen gek te worden van het gesnor aan onze ooren en 't gedonder aan onze voeten en dikwijls denken we er aan, onder het dooreenwerpen van onze ingewanden, met bekommering, wat gelukkiger zijn zou, dood of levend er uit te komen. »

De mensen lagen dan ook dikwijls in de « lèwerente » als ze er aan dachten dat ze op reis moesten. Want « moeten » is wel het juiste woord. Nu gaat men op reis voor zijn plezier, toen was het juist omgekeerd. Men bleef liever thuis dan in zo een wagen werkelijk gekarnd te worden. En die marteling duurde dikwijls heel lang. Moest men naar Brussel dan vertrok men op de Koornmarkt langsheen de Brusselse poort, langs de baan waar Chateaubriand in 1815 het gedonder van de slag van Waterloo hoorde, terwijl de oude Lodewijk XVIII, « Lowie die zwiet » zeggen we in Gent, werkelijk aan 't zweten was binnen de muren van onze goede stede. Een afspanning voor paarden, de eerste buiten Gent, was in het « Bourgondisch Kruis » te Ledeberg St-Pieters, nu Ledeberg. Kortom, de reis Gent-Brussel duurde 1 dag. Als we nu enkele uren in een gemakkelijke trein zitten voelen we ons reeds stram, wat moet het dan geweest zijn.

De voornaamste standplaatsen te Gent voor de diligences waren de Koornmarkt, Klein Turkije, de Hooiaard en de Catalognestraat. Tot nagenoeg de jaren '40 was de Koornmarkt wel de voornaamste standplaats.

In de « Nieuwen Utilen Almanach en Wegwyzer der Stad Gend in 't byzonder, en van de Provincie van Oost-Vlaenderen in het algemeyn » uitgegeven « Tot Gend, by F. J. Bogaert-De Clercq, in de Onderstraete, in het Serpent. » vinden we op blz. 12 een artikel : « Vertrek der Publique Voituren uyt Gend. » Er vertrokken er naar Aalst, Antwerpen, Oudenaarde, Brussel,

Brugge, Dendermonde, Eekloo, Geeraardsbergen, Kortrijk, Lokeren, Rijsel, Ronse, St-Niklaas, Temsche, Wetteren en Zottegem. Ik citeer er enkele uit :

Aelst : Alle dagen ten vier uren en half naer middag; staet in den graeve van Egmont, op de kleyne koornmerkt.

Antwerpen : Alle dagen ten vyf uren 's morgens, in het Pakhuys, en in de dry Koningen, op de koornmerkt.

Brussel : Alle dagen ten acht uren 's morgens, in den Hert, op de koornmerkt; item ten elf uren 's morgens, in de dry Koningen op de koornmerkt, en by Martin Champon, op de kauter; item ten negen uren 's avonds in het Pakhuys, koornmerkt.

Wetteren : Alle Vrydagen in de Sterre op de koornmerkt.

De Komptoiren lagen « Voor Brussel, Luyk, Keulen, Kortryk, Ryssel, Parys, Vrankryk en geheel Holland, Duydsland en Engeland, in het Hôtel Royal op den Kauter, in de dry Koningen en in het Pakhuys op de Koornmerkt. »

We zien dus dat er twee grote vertrekpunten waren : de Kouter en de Koornmarkt.

De Kouter moet dan meer een gesloten karakter hebben gehad, zoiets als de Botermarkt vóór de verbouwing. Daarbij was het de aristocratische plaats van de stad, waar de bourgeoisie graag haar wandeling deed, zoals we straks zullen zien bij De Potter. Men hield er ook markt : nl. een paardenmarkt, zodat de Kouter dan ook heel dikwijls de naam Paardenkouter ontving. Nu nog tevens spreken de oude Gentenaars van de Paardenkouter.

Zo vinden bij de Politiemeester Justo Billet : « Vrydag, den 16 December 1661 : soo waeren wy op den Peerdecauter om te besichtighen de dreven van de nieuwe gheplante lynden, nu cortelynghen geschiet. » Een tijd moet er spraak zijn geweest de peerdemarkt te verleggen, want bij dezelfde Billet lezen we : « Op den 11 ende 12 January 1662 waeren gheplandt op den Perdecauter een hondert en acht en vyftigh lynden boomen, daer te vooren noyt geene ghestaen en hadden. »

« Ende te dien tyde was de spraecke seere dat de peerdemaert soude verleyt gheweest hebben in het Prinsenhof, die altyds gheweest hadden op den peerdecauter, daer dese voorn. lynden gheplant syn, maer die van den Raede en verstonden het niet... »

De Kouter heeft dus wel enige veranderingen ondergaan in de laatste eeuwen. Oorspronkelijk liep hij tot aan de Ketelvest en zal wel een van de grootste plaatsen zijn geweest uit de tijd. In de XVIe eeuw verkleinde men hem tot de huidige ruimte.

« Maar », zegt De Potter in zijn « Geschiedkundige Beschrijving van Gent », « hadden onze voorouders den ontzaglijken groei der bevolking van Gent kunnen voorzien en geweten dat hunne nazaten der XIXe eeuw zooveel spel van het plein zouden gemaakt hebben, zij zouden zich zekerlijk wel tweemaal hebben bepeinsd aler tot de verminking te besluiten. »

Het was ook op de Kouter dat de Hoofdwacht van het garnizoen was gelegen.

De eigenlijke hoofdstandplaats der diligences te Gent was de Koormarkt met het Pakhuis.

De toneeltjes moeten er aandoenlijk zijn geweest tussen de vertrekkenden en diegenen die achterbleven. Een reis immers was toch altijd een gevaarlijk iets. De bende van Baekelandt was er wel niet meer voor hen, die in 't Westvlaamse verbleven, maar dan waren er weerom andere gevaren.

Het Pakhuis was de grootste standplaats. Het stond op de plaats van de huidige Post.

Het Pakhuis zelf had de vroegere Meierei vervangen, die ook als stadsgevangenis dienst deed en door 't volk « Sausselet » werd genoemd. De eigenlijke naam was « Castelet ». De Vinderen van St-Michiels hadden er eveneens een zaal waar ze zittingen hielden. Dit gebouw werd in 1540 verbeurd verklaard na de opstand der Gentenaars tegen Karel V. Als stadsgevangenis bleef het bestaan tot in 1719, jaar dat het werd afgebroken, samen met het Pyndershuis, het « Clein Cortryck » en het « Meulen ».

In de plaats ervan kwam het Pakhuis naar de plannen van bouwmeester Bernard De Wilde. In 1716 reeds werd het oude gebouw door de regering aan de stad verkocht voor 9.000 gulden met daarbij een jaarlijkse rente van 30 gulden, omdat men er dus van zins was een pakhuis van te maken. Ook de « Waag » zou er gevestigd zijn.

Op 23 Mei 1719 begon men aan de bouw van 't Pakhuis. Het volgende jaar moet het reeds klaar geweest zijn, want we vinden in de stadsrekeningen van 1720-1721 : « Ontfaen van Sr. Jan-Baptist Neckelbroeck de somme van twee hondert negen en twintig ponden seshien schell. negen grooten over het slot synder rekeninghe van de factorye van de voituren op Brussel, Antwerpen, Cortryck ende Audenaerde... mitsgaders de woonste en de rechten van het packhuys huerde, de stadt compenterende in het batiment vanden nieuwen bauw op de cooremerct... »

Ziehier wat Steyaert in zijn 2^e uitgave van zijn « Geschiedkundige Beschryving van de stad Gent » van 1857 erover zegt : « Dit gebouw ook Hôtel de l'Octroi of Middenkantoor genoemd; omdat er de voornaamste kantooeren voor 't ontvangen van de stedelijke regten gevestigd zyn, kan men langs dry poorten, van de Toskaensche orde binnentreden. De voorgevel is versierd langs de eerste stagie met eene ry pilasters van de dorische orde, en eene ry van Korintische langs de tweede stagie. Daerenboven is het fronton, welks punt praelt met eenen uit steen gehouwen leeuw, het wapen of zinnebeeld der stad. In het ronde venster van dit fronton is sedert 1855 ook een elektrieke uerwyzer die des nachts door gaz verlicht wordt. Door de poort ter linkerzyde komt men in eene overwelfde galery, alwaer de stadswaeg gevestigd is. Hier worden de goederen door gezworene ambtenaren gewogen; terwyl die, van elders komende, en aen stedelyke regten onderworpen, er worden bewaerd, totdat de regten betaeld zyn. »

In Juni van het jaar 1833 werd er in de Middenpoorthal een wipwaag geplaatst. Dit diende om geladen wagens te wegen die de 10 ton overtroffen.

Tevens diende het Pakhuis voor allerlei onderwijsinrichtingen. Op de bovenverdiepingen was er van 1756 tot 1804 de Tekenacademie ingericht. Tot 1831 zou men er de Hogere School voor Natuurkunde en Scheikunde in onderbrengen. In 1836 kwam er dan de kosteloze stadsschool of Koornmarktschool N° 1 in en daarbij zou 2 jaar later het eerste muziekconservatorium er worden ondergebracht, met als bestuurder de heer Jozef Mengal uit Gentbrugge. Het muziekconservatorium zou er gevestigd blijven tot 1876, jaar waarin het werd overgebracht naar de Hoogpoort.

Het Pakhuis zou in 1894 verdwijnen. Men was van zins er de Nederlandse Schouwburg op te richten. Men had de funderingen reeds ongeveer tot 1 m. boven de grond gebouwd, toen kwam men op de gedachte er de post op te richten, in vervanging van het postgebouw op het Koophandelsplein, rechtover het Justitiepaleis, gebouwd naar de plannen van Stadsbouwmeester Roelandt.

De stadswaag werd verplaatst naar de Ottogracht.

Ik ben het volledig eens met Professor Dr Paul De Keyser, wanneer hij zegt in zijn werk over Gent, in samenwerking met Professor Dhondt uitgegeven, dat de minnaars van ons steden-

schoon toch soms te ver zijn gegaan in hun slopingskoorts en eigenlijk wel beter het Pakhuis hadden laten staan, dat een prachtig voorbeeld was van klassieke burgerlijke architectuur. Het huidige Postgebouw is mijns inziens evenals het St-Pietersstation en de Leopoldskazerne een mislukking, zoals gans het Zolikofferplan een aanslag, die niet te verdedigen valt, op onze stad is.

Naast het Pakhuis waren er natuurlijk heel wat hotels op de Koornmarkt die als verblijfplaats dienden voor de « vreemdelingen », nu « toeristen ». Zo waren er het « Hôtel d'Allemagne » of « Deutscher Gasthof » tot 1914, het « Hôtel de Vienne » en « De Wapens van Zeeland ». Het Deutscher Gasthof is nu Astoria en de Wapens van Zeeland bestaat nog, met zijn mooie karakteristieke XVIIIe-eeuwse gevel en windwijzer.

Op Klein Turkije kregen we « De Rode Hoed », « Het gouden Hoofd » en « De Sleutel ». In de Catalognestraat de « Graaf van Egmont ».

De diligences bleven voortbloeien tot lang na het in gebruik stellen der spoorwegen. Pas rond het einde der vorige eeuw begon hun aantal te verminderen om na 1914 geheel te verdwijnen.

Over de diligences is hier te Gent eigenlijk maar weinig te vinden. Hier kunnen we dezelfde reden opgeven als voor de stadspoorten : het waren doodgewone dingen, waar niemand iets interessants in zag. Worden nu immers documenten aangelegd nopens al de bijzonderheden over de spoorwegen ? Ik geloof van niet. Dit zal misschien later veel mensen spijten. Maar kom...

In « Gent sedert 1831 » door Destanberg vinden we op blz. 6, dat uit Gent alle dagen 7 posterijen of diligences naar Antwerpen, 7 naar Brussel, 5 naar Kortrijk, 3 naar Oostende en 1 naar Oudenaarde, Dendermonde, Geeraardsbergen, Sas van Gent en Temsche reden en 2 maal in de week naar Deinze, Eekloo, Lokeren en Ninove. Driemaal in de week vertrok een diligence naar Ronse, Roeselare, Zottegem en Tielt. En dit met zo een snelheid dat een kleine jongen klandestien kon meereizen bij de ladder voor de goederen...

(Wordt voortgezet).

ADOLF NOTERMAN.

Foto E. Barbaix.

DE GENTSE STEDESTICHTERS.

Hertog Carineus en Vrouwe Gorduna, met Gandatje het reuzewicht. Hij draagt het Gentse sprekend schild, de witte want op zwart veld; zij een tuiltje «Gentiaantjes»; het kind een snoer van zwarte en witte kralen met de Gentse Draak als hanger.

Hoe heten onze Reuzen ?

PROEVE VAN INVENTARIS.

Wij hebben getracht in de hier gepubliceerde lijst de namen bijeen te brengen van de reuzen, die bestaan of bestaan hebben vooral in onze eigen gewesten. Volledigheidshalve en ter vergelijking hebben wij ook de namen der reuzen buiten onze landsgrenzen er bij gevoegd, voor zover die uit de literatuur over de reuzen waren op te halen. Hier hebben we geen persoonlijke opzoekingen gedaan. Wel voor wat onze inheemse reuzen betreft. Wij hebben de studies er over nagelezen en de gegevens uit de verschillende bronnen bijeengebracht, en die verder vervolledigd uit eigen bijgehouden nota's en navragen ter plaatse gedaan. Dat ook deze lijst geen feilen, onnauwkeurigheden of onvolledigheden zou bevatten durven wij niet beweren. Daarom zou elke terechtwijziging ons zeer welkom zijn. Deze lijst is trouwens slechts een eerste proeve van inventaris.

Een paar onlangs verschenen publicaties hebben ons doen inzien hoeveel verkeerde gegevens er over de reuzen wezenlijk « rondreizen » van studie naar dagbladartikel en tot voordrachten allerhande. Zo b.v. in de studie van wijlen V. De Meyere in het eerste deel van « *Ars Folklorica Belgica* » nu pas van de pers, wordt nog eens die reeds weerlegde historie van de vermeende Gentse Reuzen Paris en Helena de wereld ingezonden, ook wordt nog eens ten onrechte herhaald dat de koppen van de oude Gentse reuzen in 't Museum voor Folklore te Gent worden bewaard.⁽¹⁾

Evenzeer komt dat weer voor sub verbo « Reuzen » in het trouwens zeer verdienstelijk « *Folkloristisch Woordenboek* » van Korneel Ter Laan, bl. 317.

In ditzelfde woordenboek op dezelfde plaats komen een aantal verkeerde en onvolledige gegevens voor, die ik hier wil rechtzetten.

Te Dendermonde b.v. is geen reus Moï's, maar wel een Mars. Een Polydoor is mij daar niet bekend.

Te Geraardsbergen zijn er niet de 3 reuzen Goliath, Kinneken en Baba, maar wel een Goliath, een reuzin en een reusken, dat « Kinneke Baba » heet.

Te Borgerhout zijn er nooit, en zulks werd me nu nog op aanvraag bevestigd, reuskens « Jelleken en Mieken » bekend geweest, zij heten

(1) Zie het artikel van Lievevrouw Coopman in O. VI. Zanten, 1940, bl. 1-27.

er eenvoudig de Reus en de Reuzin, en verder Kinnababa en Dolfijn, dit is de knecht van de reuskens. Deze laatste naam zelfs is door het volk weinig of niet gekend.⁽¹⁾

Te Aalst Polydoor, Polydora en Polydoorken zijn de oude reuzen van 1892, die sinds lang niet meer bestaan zoals de Heer Van Es getuigt in de bespreking van V. De Meyere's bijdrage; bespreking die in dit zelfde nummer van O. V. Z. verschijnt.

Te Kortrijk bestond vroeger wel de Koningin van Amazonië, maar sinds 1924 zijn de Kortrijkse reuzen : Manten en Kalle genaamd.

Laat ons vooral wijzen op de vergissing begaan onder de vermelding : « te Zoningen, de IJzeren man ». Het gaat hier om de stad Soignies in het Nederlands Zinnik, (waarschijnlijk is er een verwarring met het Forêt de Soignes, dat trouwens ook in 't Nederlands niet Zoningen maar Zoniën luidt). Te Zinnik echter is er geen reus, en in het Zoniënbos evenmin.

Voor verdere noodzakelijke aanvullingen b.v. voor Aat, Nijvel, Brussel, Lier verwijs ik naar de hiernavolgende lijst zelf. Het reuzedier van Bergen heet niet El Dondon, maar El Doudou.

Wij hebben ook zooveel mogelijk (alle vragen om inlichtingen werden niet beantwoord) de datums opgegeven, waarop de reuzen hun namen kregen, of, voor wat de oudere reuzen betreft, wanneer ze eerst werden vernoemd. Voor de moderne reuzen is het de datum waarop ze hun naam kregen, wat tegenwoordig meestal samenvalt met het jaar van hun verschijnen. Toch zijn er nog verscheidene die geen eigenaam dragen en eenvoudig de reus en de reuzin worden genoemd.

Uit de lijst zal blijken hoe groot het geboortecijfer onder de reuzen in Vlaanderen is sinds de eerste en vooral de laatste oorlog. *Oost-Vlaanderen vooral is het Reuzenland bij uitstek*. Wij tellen er niet minder dan 78 reuzen in leven. West-Vlaanderen 40; Antwerpen 35; Vlaams Brabant (Brussel inbegrepen) 33; Limburg slechts 3. Dit is voor Vlaanderen een 190 reuzen voor 't oogenblik. Daartegenover slechts een zes-en-dertigtal reuzen voor gans Wallonië, twijfelachtige gevallen meegerekend. Dit alles, natuurlijk, voor zover onze inlichtingen volledig zijn.

Wat de namen zelf betreft, vallen ze in zekere categorieën onder te brengen : Heidense reuzen; Bijbelse reuzen; legendarische reuzen, waaronder vooral de legendarische stedestichters te vermelden zijn; historische reuzen en dan ook, bij gebrek aan een beter woord, wat ik de « folkloristische reuzen » zou noemen, diegene die een soort kozenaam dra-

(1) Dank aan de Heer Schepen Van Pelt voor zijn vriendelijke inlichtingen.

gen, die voor het volk een sympathieke klank heeft, waarbij het opvalt, dat in sommige streken aan bepaalde namen en koppelingen van namen de voorkeur wordt gegeven; zo b.v. Polydoor in Oost-Vlaanderen; Janneken en Mieken vooral in het oude Hertogdom Brabant, ook wel in Oost-Vlaanderen, daar soms ook Jellen en Mieken (nawerking nog van Broeckaert's Jellen en Mietjen?), in West-Vlaanderen vooral Manten en Kalle, ook wel Ko en Wanne, langs de kuststreek vooral. De zesde categorie zijn deze die ogenschijnlijk een eigenaam dragen maar waarvan die naam eenvoudig een vervorming is van de soortnaam reus of géant; vooral voor enkele Waalse reuzen b.v. l'Argayon van Nivelles, dat een vervorming van « le géant » blijkt te zijn. Zoals de oude benaming doet vermoeden, die aan de reuzen van Namen werd gegeven « les argéants ». Wat de Vlaamse Reuzen betreft kan men in die categorie de Limburgse Reuzen rangschikken met hun namen « Lange Man », soms vervormd tot « Lange Jan »; benaming die ook aan Limburg eigen is, en slechts een ander woord is om « reus » uit te drukken.

De zevende categorie is eenvoudig die der naamloze « reus »- en « reuzin »-poppen.

Een serie die we vooral in het oude Brabant aantreffen en die we onder de folkloristische reuzen kunnen rangschikken of er een aparte reeks, de familiale reuzen van maken zijn deze waarvan de namen hun plaats of rol in de reuzefamilie vertolken, b.v. Bonmama, Grootvaderreus en vooral de Kamenierster, die we slechts in 't Antwerpse aantreffen, Mechelen en Lier.

Typisch om aanstippen hoe voor het reuzekind over bijna gans het Vlaams grondgebied, wij « Kinnebaba » aantreffen.

Er zijn nog leemten in deze opsomming voorhanden. Het ware derhalve gewenst dat door een bevoegde instantie een enkwest worde ingesteld om een nauwkeurig en volledig overzicht van ons reuzenbezit op te maken.

Wij hebben er ook een lijst van de steden en dorpen laten op volgen waar, volgens archivalia of overlevering, het Ros Beiaard eens rondwandelde. Er zijn er niet min dan zeventien, waarvan slechts twee in 't Walenland, Aat en Nijvel. We lieten deze lijst van enkele typische omschrijvingen van de namen van ros en berijders vergezeld gaan. Voor wat Gent betreft wordt het « Ros » vermeld in een deuntje destijds in « Rond den Heerd » gepubliceerd. Op te merken valt dat de vier Heemskinderen er geslonken zijn tot drie êëlmanskinderen.

Jos VERMEULEN.

OOST-VLAANDEREN.

Aalst	1	(1447)
	3	(1890)	Polydorus, Polydora en Polydoorken ⁽¹⁾
	2	(1928)	Reus en Reuzin. Geen namen.
Aalst Karmelietenwijk	1	(1932)	Majoor Cars. ⁽²⁾
Assenede	2	(1932)	Dirk en Mevrouw Assenede.
Dendermonde	3	(1458)	Indiaan, Mars en Goliath.
Eine	3		Reus, Reuzin en 't Kind.
Evergem	2	(1949)	Bacchus de Zolderman en Isabella Gauwdief.
Evergem (Hoekske)	2		Reus en Reuzin; zonder naam.
Gavere	2	(1948)	Tonus en Tonia (1949).
Geraardsbergen	3		Goliath, de Reuzin en Kinneken Baba
Gent	6	(1662)	Reus en Reuzinne, twee zonen en twee dochters (geen namen).
	9	(1947)	Carineus en Gorduna; Gandatje (1948)
		(1948)	Nonkel Gaius en Tante Caesarine. ⁽³⁾
		(1947)	Graaf Arnulf, Graaf Wicman en Prinses Lutgarde.
		(1949)	Roeland van Roncevaal.
Gent (Heuvelpoort)	3	(1948)	Kwinten van Sint Pieters, Amanda en Roland (kind). ⁽⁴⁾
Gent (Sleepstraat)	2	(1947)	Albert en Isabella. ⁽⁵⁾
Gent (Zieklien)	2	(1949)	Jan Ganzendries en Mie Zieklien.
Gent (Zwijnaardse Steenweg).	2	(1947)	Tjoak en Ivo. ⁽⁶⁾
Gentbrugge	2	(1947)	Walewein van Gentbrugge en Lisbet van Steenbeke.
Hamme	1	(1931)	Polidoor.
Heusden	1	(1949)	Willem van Heusden.
Lebbeke (Statiestraat)	1	(1946)	Jef Tomat. ⁽⁷⁾

(1) Ten overvloedige zij er op gewezen dat de huidige reuzen van Aalst die namen niet meer dragen.

(2) De reus van de Karmelietenwijk gaat sinds 1934 altijd mee met de andere van Aalst.

(3) De vier reuzen Carineus en Gorduna, Nonkel Gaius en Tante Caesarine, symboliseren samen met het reuzekind Gandatje, waarvan de laatste twee peter en meter zijn, de legendarische stichters van Gent.

(4) De reus en reuzin van de Heuvelpoort dateren reeds van \pm 1904 of 1906, uit de tijd naar 't schijnt van de Burgemeester van 't Zieklien. Ze kregen echter slechts hun naam in 1948, als het reuzekind werd geboren.

(5) Het zijn de Aartshertogen Albert en Isabella.

(6) Zijn de oude reuzen van het werk « Kindergeluk » die in 1947 door de buurtgedekenij van de Zwijnaardse Steenweg werden geadopteerd en dan hun naam kregen.

(7) Dit is Jef Tomat n° 2. Hij moest na den oorlog worden heropgekalefaterd.

Cliché uit « Ars Folklorica Belgica, I »
Bereidwillig door de firma « De Sikkel »
afgestaan.

Aartshertog ALBERT,

de Reus van de Sleepstraat, Gent.

Cliché uit «Ars Folklorica Belgica, I»
Bereidwillig door de firma «De Sikkels»
afgestaan.

Aartshertogin ISABELLA,
de Reuzin van de Sleepstraat, Gent.

Reupegem	3	(1938)	Djoos van der Stroelbeke en Petronella van de Rode Zee, en 't Kind (1939).
Wokeren	2	(1932)	Koveke en Wanne (soms : zijn Vra).
Wokeren-Heirbrug	2	(1947)	Jacques en Jacqueline.
		(1949)	Nanten en Butjen.
Mariakerke (Gent)	3		Raas, Catharina en 't Zomerlief.
Merelbeke (Berg)	1		Tarzan.
Nederbrakel	2	(1922)	Pie en Pia.
Ninove	3	(1946)	Doeken, Doeka en 't Kind. (1947).
Oostakker	2	(1947)	Goliath van Waelpuut en Petronella van 's Heeres Kest.
Oosterzele (Keiberg)	2		De Reus en De Reuzin (zonder naam) ⁽⁸⁾
Oudenaarde	1	(vroeger)	Goliath.
	2	(1947)	Hanske 't Krijgerke en Mevrouw.
Rupelmonde	...	(±1550)
	2		De Reus en De Reuzin (zonder naam). ⁽⁹⁾
Sint Niklaas	2	(1878)	Janneken en Mieken (soms ook Jellen en Mieken) tot 1888.
	3	(1948)	De Drie Koningen.
Temsche	3	()	Reus, Reuzin en 't Reusken.
Wannegem-Lede	3	(1946)	Manten, Kalle en dochter.
Wetteren	2		Janneken en Mieke. Johannes en Johanna. Goliath en Gloria. ⁽¹⁰⁾
	1	(vroeger)	Jan, het zoontje.
Wetteren-Berg	2	(1949)	Lieza en Poliet.
Zottegem	3	(1891)	Cambrinus en Cambrina. ⁽¹¹⁾
		(1947)	Kientse Baba (aanvankelijk Juffer of Miss Montmartre genoemd).
Zulte	5	(±1865)	Fransoo en Adèle, Pierewit, Pierewat en Pompernelleken.

(8) Ontstonden kort na de eerste oorlog. De Keiberg wordt daarom soms « het reuzedorp » genoemd.

(9) Deze twee reuzen waren de eigendom van de plaatselijke carnavalvereniging. Enkel de hoofden bestaan nog.

(10) Deze drie benamingen zijn degene die hetzelfde paar reuzen op verschillende tijdstippen zouden hebben gedragen. Zie daarover het artikel « De Wetterse Reuzen » van Drs Daem in Oostvl. Zanten, 1949.

(11) Deze twee reuzen die oorspronkelijk de reuzen waren van de Neerstraat zijn thans de Zottegemse reuzen geworden. Ze ontstonden in 1891, maar na jaren vergeten te zijn, werden ze opnieuw in 1938 ingehuldigd.

WEST-VLAANDEREN.

Brugge	1	(±1550)	Goliath.
	9		Trevanus, Machogge; Aurelianus en Rosalie; Macharius, Majoriaen, Polyphemus in den rollewagen, Grudius ⁽¹²⁾ in den Aassack, Orestes.
	+3	(1749)	Fidelia, Germanus en Floriana.
Brugge-West	2	(1946)	Lowietje en Maatje.
	3	(1948)	
Brugge-Blindekens	2	(1948)	Porthos en Gravin des Essarts.
De Panne	2	(vroeger)	Zenobie en Aloïs.
		(194)	Wanne en Louis.
Harelbeke	1	(1944)	Liederick de Buck.
Heist	2	(19)	Pier en Wanne.
Ieper	1	(vroeger)	De Turk. (Naderhand) Goliath.
		(1890)	Cesar-August.
	2	(1892)	Goliath en (1948) Robrecht De Vries.
Izegem	2		Tijl en Nele.
Knokke	2		...
Koksyde	2	(1948)	Ko en Wanne.
Kortrijk	1	(vroeger)	Mevrouw van Amazonië.
	3	(1924)	Manten en Kalle en Burgemeester Schinkel of Schinkeljan.
Menen	2	(vroeger)	Reus en Baba.
	2	(1948)	Jan van Meenen en Bette.
	1	(1949)	Kinnebaba.
Mesen	2	(1947)	
Nieuwpoort	2	(vroeger)	Goliath en De Reuzin.
	1	(naderhand)	Turpijn. ⁽¹³⁾
	2	(1947)	Goliath en Griete.
Oostende	2	(1947)	Toon van Oostende en Wanne Mussel. ⁽¹⁴⁾
Poperinge	1	(1947)	Cyrus.
Rekem	2	(1945)	Manten en Kalle.
Tielt	2	(1934)	Wannus en Wanne (1936).

(12) « Grudius » Naar de stam der Grudii, een kleine Nervische volksstam door Caesar vermeld. Werden destijds als de stichters van Leuven genoemd. Leuven: Lovania Augusta Grudiorum. Hoe die naam voor een Brugse reus werd verkozen is mij een raadsel.

(13) Turpijn de Reus der Reuzen, 11 meter werd vernield bij het bombardement van Nieuwpoort in 1940. Alleen de kop bleef bewaard.

(14) De oude reuzen Toon en Wanne werden vernield in 't bombardement van Oostende onder de 2de wereldoorlog. Het nieuw koppel is op 16 Aug. 1947 getrouwd.

Torhout	4		Manten en Kalle en twee Kinderen.
Veurne	1	(16 ^e eeuw)	Goliath.
	1	(1924)	Sporkijn.
	2		Ko en Wanne.

PROVINCIE ANTWERPEN.

Antwerpen	1	(vroeger)	Goliath.
	2	(1535)	Antigoon en Pallas (1765).
	1	(vroeger)	Sint Kristoffel.
Boom	2	(1870)	de Reus, de Reuzin († ±1890).
Borgerhout	4	(1712)	de Reus, de Reuzin, Kinnebaba en Dolfijn.
	7	(17 ^e eeuw)	Goliath, de Reuzin, Kine-babba; Janneken, Mieken; de Moor en de Morin. ^(*)
Lier	1	(1469)	Golyam, Golyadt of Golead. ⁽¹⁵⁾
	15	(1473)	Goliath, de Knecht van Goliath, de drie Koningen en 10 Krapen.
	16	(1506)	De vorige + de Reuzin.
		(1604)	Worden nog vermeld « den Sot, 't Kind en de Kamenierster »
	10	(1928)	Goliath, de Reuzin, Grote Va en Grote Moe (ook gezegd Bonpapa en Bom-mama) Janneke Broer en Mieke Zuster, de Moorse Knechtjes, de Kammenierster (ook gezegd de Memme) en Kinnebaba. ⁽¹⁶⁾
Mechelen	7	(1491)	De Reus, de Reuzin.
			Janneken, Mieken, Klaasken, de Came-niere, en Grootvader Reus.
Willebroek	2		Janneken en Mieken.

(*) Een speciaal woord van dank ben ik verschuldigd aan de Heer R. De Cock uit Duffel, die me vele interessante gegevens bezorgde over deze Duffelse reuzen, die ik tot hertoe, niet vermeld wist. De traditie lijkt er oud en ook wel onderhouden te zijn. De oude koppen werden bewaard. In 1948, bij de viering van een aantal reuzendragers-jubilarissen (tot 50 jaren en meer!) werd de plunje der reuzen vernieuwd. Duffel zou ook een reuzentrein met Ros Beiaard, enz. hebben bezeten.

(15) Volgens Dr De Baere zou er vroeger te Lier ook nog een Gedeon zijn geweest. In de monografieën over de Lierse reuzen kon ik daar nergens een spoor van ontdekken.

(16) Volgens opgave J. Van In. De Liersche reus en zijn gevolg (1928).

BRABANT.

Aarschot	2	(1936)	Sjarel en Fien.
Boschvoorde	1	(1928)	De Grote Jachtmeester (le Grand Veneur).
Brussel	11	(vroeger)	Kleine Jan, Kleine Peer, Kleine Michiel, Gudula en Jan van Nijvel, de Sultan en de Sultane, Papa, Mama, Bonpapa en Bon'mama. ⁽¹⁷⁾
	10	(1875)	Klein Janneken en Michieltjen, Godelken (Gudule) zijne echtgenote, Jan van Nijvel, de Sultaan, de Sultane, Papa, Mama, Grootpa en Grootma. ⁽¹⁸⁾
	13	(Thans)	Papa, Mama, Grand'papa en Grandmama, Mon Oncle en Ma Tante, Janneke, Pietje en Machielke, Jean de Nivelles, Goedele, de Sultan (of de Grote Turk) en de Sultane.
	2	(+ nu)	Sint Kristoffel en Sint Michiel.
Evere ⁽¹⁹⁾
Halle	1		Polydoor.
Leuven	2	(1463)	Hercules en Megara (1532). ^(*)
	4	(1611)	dezelfde + 2 kinderen.
	1	(vroeger)	Sint Kristoffel.
	2		Janneken en Mieken.
Merchtem	4	(19 ^e eeuw)	Reus, Marianne, Janneken en Mieken.
Sint Gillis	1	(1948)	Pitje de Koolkapper.
Tienen	7	(vroeger)	Reus en Reuzin + 5 kinderen.
	2	(1928)	Janneken en Mieken.
Ukkel-Kalevoet	2		Ridder Jan du Bourdon en Burggravin Lelie.
Vilvoorde	4		Reus, Reuzin, Janneken en Mieken.
Waver	2	(1928)	Jean en Alice.

(17) Volgens opgave V. De Meyere in *Ars Folklorica Belgica*.

(18) Volgens opgave Cypriaan Verhaevert. *De Ommeganck* (1925) bl. 36.

(19) Evere. Dr De Baere, « *Onze Vlaamse Reuskens* » bl. 14 vermeldt de reuzen van Evere. Op 8 Dec. 1949 werd mij van bevoegde zijde ter plaatse medegedeeld dat er op Evere geen reuzen bestaan.

(*) Hercules en Megara zijn in 1946 herboren.

LIMBURG.

Hasselt	1	(15 ^e eeuw)	Goliath ook genoemd: Goliath, Golias.
	1	(1633)	Lange Man, Don Christoffel. Men vindt ook: Coninck, Reus, Grote Man, Tariedon.
Sint Truiden	1	(vroeger)	Lange Man.
	2	(1949)	De Kraker en De Kernielse. ⁽²⁰⁾

IN 'T WALENLAND.

Aat	2	(± 1450)	Goliath en Tyrant.
	1	(1715)	Madame Goliath.
	5	(nu)	Samson, Mademoiselle Victoire. Ambiorix (vroeger Tiran). Monsieur et Madame Goyasse. (Monsieur Goyasse heet Goliath vóór de jaarlijkse hernieuwing van het huwelijk).
Braine le Comte	2	(1930)	Baudouin IV en Alice de Namur.
Charleroi	2	(1934)	Djean en Djène.
Dinant ⁽²¹⁾	3	(?)	?
Doornik	7	(1930)	Childeric, Christine de Lalaing; Louis XIV en Madame Tournay; Louis XVIII; Collet Vert en Saragos (= Collet Rouge).
Jumet	1	(1936)	Léon.
Luik	2		Tchantchés en Nanesse.
Namen	5	(1906)	Goliath, sa femme en 3 kinderen. ⁽²²⁾
Nijvel	1	(15 ^e eeuw)	l'Argayon (vroeger heette hij Golias, dan Agaon, l'Agaion en eindelijk nog Largayon).
	1	(1645)	l'Argayonne (vroeger Largayonne).
	1		Lolo.

(20) Deze twee reuzen dragen de namen van twee bekende kerssoorten uit de Limburgse fruitstreek. Dank aan de Heer Schepen Londoos voor zijne inlichtingen.

(21) H. Liebrecht. « Een bloemfestoen van papieren Rozen » Uitgave « Côte d'Or » worden de reuzen van Dinant vermeld en is er zelfs een plaatje met de afbeelding van drie reuzen. Het « Syndicat d'Initiative » van Dinant liet me op 28 Okt. 1949 weten dat er te Dinant geen reuzen bestaan. Ook Dr De Baere (1941) vermeldt de reuzen van Dinant.

(22) De reuzen te Namen dateren van 1449, in 1906 werd de traditie terug opgenomen.

St. Hubert	1		Pancarou.
Verviers	1		Adjutant Jean Bihin.
Virton	2		Djean de Mady en Djeanne.
Waver	2	(1928)	Jean en Alice.

IN FRANS-VLAANDEREN.

Belle	1	(1853)	Gargantua Balafre (soms ook Reuze-Papa).
Boulogne	2	(1925)	Batisse en Zabelle.
Bray-Dunes	1	(1939)	Tisjen Oom.
Broekburg	2	(17 ^e eeuw)	Gédéon en Alfonsine.
	1		Florentine.
Dowaai	5	(17 ^e eeuw)	Grand Gayant, Marie Cagénon, Jaquot, Mej. Filion en Binbin (1715) (ook Tiot-Tourni bijgenaamd).
Duinkerken		(vroeger)	Papa-reus, dochter Mlle Gentille en Gédéon, haar echtgenoot, en een (mij niet bekend) aantal kinderen.
	1		Titeka of Thibodeau (te paard).
		(1840)	Papa-reus, met reuzin (1848).
	1	(nu)	Papa-reus.
Hazebroek	1	(1931)	Roeland van Hazebroek.
Kales	2	(1901)	Jean de Calais en Constance de Portugal, en Reuze du Cateau. ^(*)
Kassel	3		Reuze-Papa, Reuze-Mama en Alfonsine.
Komen (Fr.)	2		Grandgueloute en P'tite Chorchière.
Malo (Duinkerken)	1		Nonkel Ko. Polichinelle. ⁽²³⁾
Rijsel	4	(1825)	Liederick de Buck en Phinaërt; Jeanne Maillotte, Tambour-Major des Hur-lus. Cambrinus. ⁽²⁴⁾
Sint Winoksbergen	1	(vroeger)	Reuze.
	1	(1913)	Electeur de Lamartine. ⁽²⁵⁾
Steenvoorde	1	(1914)	Jan de Houtkapper.
Wormhoudt	1		Reuze Bakker.

(*) Deze laatste volgens « Excelsior » van 9 Juli 1928 (V. De Meyere, bl. 87).

(23) De eerste naam volgens M. Messiaen. De Reuzen van Zuid-Vlaanderen; de tweede volgens Le Journal, 25 Mei 1931: « Le joyeux défilé des Géants des Flandres ». Is het dezelfde of zijn het twee verschillende?

(24) Deze laatste « Cambrinus » vermeld in « Le Journal », 25 Mei 1931 in een verslag over het Reuzencongres te Rijsel. Zie nota hiervoor.

(25) Ik vond die in een bijdrage vermeld als « Keurvorst van Lamartine »!

IN 'T NOORDEN VAN FRANKRIJK.

Aniche	1		Ko Pierre.
Anzin	1		Jehan la Houille.
Arras	2	(1891)	Colas en Jacqueline.
Armentiers	...	(...)	...
Busigny
Cambrai	2		Martin en Martine. (*)
Candry	2		Batisse en Laïte.
Hirson
Maubeuge
St. Omer	2		Papa-Lolo, Mama en Mathurin.
St. Quentin
Valenciennes	1		Binbin.

DIEPER FRANKRIJK IN.

Aix en Provence
Berck-Plage	2	(1932)	Tiot Philippe en Zabeth.
Compiègne
Doullens	1		Florimond.
Fontenay aux Roses	1		Rosine.
Troyes
Nizza (26)

NEDERLAND.

Amsterdam	...	(16 ^e eeuw)	
Breda
Tilburg	2		Janneke en Mieke.
Oosterwijk
Venlo	1	(vroeger)	Goliath.
	2	(nu)	Valuas en Suzanna.

(*) Volgens V. De Meyere zou het hier om geen draagpoppen gaan, maar zouden het eenvoudig de « Jacquemarts » van het stadhuis uurwerk zijn.

(26) We vermelden volledigheidshalve ook Nizza, waar jaarlijks met de beroemde « Carnaval de Nice » een ettelijk aantal reuzefiguren worden rondgevoerd, die na de plechtigheden worden vernield. Het is een open vraag of zij op dezelfde voet dienen geplaatst als onze reuzedraagpoppen.

OOSTENRIJK.

Tamsweg (Salzburg)	1	Samson.
Krakaudorf		Samson.
(bij Murau)	1	
Maunterndorf	1	Samson.
Ramingstein	2	Goliath en David.

ENGELAND.

Londen	2	(1415)	Corineus en Goemagot (Gogmagog).
	2	(naderhand)	Gog en Magog.

17 STEDEN MET ROS BEIAARD.

Aalst ⁽²⁷⁾	(1497)	
Aat	(1461)	Beyaert en Aymonskinderen.
Antwerpen	(.....)	
Breda	(.....)	Ros Beiaard en vier Heemskinderen. ^(*)
Brugge	(± 1550)	't Peert van Troyen of 't Rosbeyderspeert, anderzins geseyt het peerdt van Amesien (Damhoudere).
Brussel	(1529)	Roos van Beyaert (1576).
Den Bosch	(.....)	Ros bayert en de vier heymskinderen (1615). ^(*)
Dendermonde	(1461)	Ros Bajaart.
Duffel	(.....)	Viergebroederspaard.
Gent	(.....)	't Ros Beiaert met Drie eelmanskinderen
Leuven	(1428)	Voelbayaerd. ^(**)
Lier	(1417)	Ros byaert met zijn vier hemptskinderen (1682).
Mechelen	(1415)	Ros Bayaard of Viergebroederspeerd.
Nijvel	(15 ^e en 16 ^e eeuw)	
Oudenaarde	(1433)	
Sint Gillis (Dendermonde)		Ros Beiaard. ⁽²⁸⁾
Tienen	(1546)	Ros Beiaard.

(27) Het oude Ros Beiaard bestaat niet meer. Einde 19^e eeuw heeft Aalst een modern Ros Beiaard bezeten, eigendom van de « Oude Garde ». Alleen het geraamte bestond er nog van in 1928. Zie F. v. Es. Het moderne Aalstersche Ros Beiaard. O. VI. Zanten, 1928. (3^e jg.) bl. 12-14.

(*) Zie Prof. P. De Keyser, in Oost Vl. Zanten, 2^e jg. (1927) bl. 22, in het « Hoekje van den Navórser ».

(**) Te Leuven, niet te Mechelen, zoals in het Folk. Woordenboek, p. 432.

(28) In de Karnavaloptochten van Aalst is het 't Ros Beiaard van St. Gillis Dendermonde dat zijn ronde doet.

Boekbespreking.

COETZEE, Prof. Dr ABEL. — Ons Volkslewe, Volkskundige Opstelle, Monument reeks, J. L. Van Schaik, Beperk, Pretoria, 1949, pr. 9 sh.

Prof. Dr Abel Coetzee is hoogleraar in Afrikaanse Taal- en Volkskunde aan de Witwatersrand-Universiteit bij Johannesburg. Zijn naam heeft een zeer goede klank te onzent. Als student was hij een leerling van Prof. Schrijnen aan de Universiteit te Nijmegen met een proefschrift over: «Die Afrikaanse Volksgeloof». Sedertdien heeft hij als taal- en volkskundige voortreffelijk werk verricht in Zuid-Afrika. Hij behoorde tot de stichters van «Die Genootskap vir Afrikaanse Volkskunde» in 1943 en is redacteur van «Tydskrif vir Volkskunde en Volkstaal», orgaan van hogergenoemd genootschap. Met de uitgave van «Ons Volkslewe» bedoelt hij niet een afgerond geheel van het volksleven in Zuid-Afrika te geven. Het is een verzameling volkskundige opstellen over Afrikaanse onderwerpen geschreven voor verschillende tijdschriften sedert 1938, doch niet chronologisch, eerder systematisch gerangschikt, opdat de lezer een aaneengesloten beeld zou krijgen van de volkscultuur in Zuid-Afrika. Enkel de zakelijke cultuur, de stoffelijke volkskunde, zoals woningbouw en volkskunst, bleef hierbij achterwege. «Doelstelling van die Volkskunde» is het opstel, waarmee de bundel opent. Het is de rede door de auteur uitgesproken bij de stichting van «Die Genootskap vir Afrikaanse Volkskunde» op 22 Juni 1943. Van belang is zijn omschrijving van de Volkskunde als wetenschap: «Die Volkskunde is gegrond op die opvatting dat die mens 'n aangebore geestes aard besit wat sy dade en sy handeling op dieselfde manier rig en beïnvloed as byvoorbeeld sy geloof. Geestesprodukte wat dus spruit uit die menslike natuur, dit is die voorwerp; die stoflike omgrenzing van ons vak. Die aard van die volk sal dus te voorskyn tree in sy volksliedjies, sy volks wysies, sy volksverhale, sy volksrympies en raaisels, sy spreuke, sy volkspele, sy volks geloof, sy volksdans, sy feesgebruike en maatskaplike instelling, in sy taal veral in die name wat gegee word aan plekke, persone, diere, en in sy volks wysheid soos dit vervat is in sy volks geneeskuns, volksweerkunde, volksplant- en dierkunde, en in al die vertakkings van die stoflike kultuur soos woningbouw, aanleg van dorpe, stede en plase, kleredrag, meubelkuns, handvervaardigde gebruiksvoorwerpe, die aanwending van die stof uit eie omgeving tot voortsetting van die lewe, m.a.w. die manier waarop die mens stoflike dinge aanwend om staande te bly».

Het citaat is lang, maar het toont duidelijk aan dat Prof. Coetzee zich aansluit bij de bepaling van de Volkskunde door Prof. Schrijnen: de systematische studie van de ondergrond van de cultuur van een volk.

Het volgende opstel: «Ons Volkslewe» dateert van 1938. Om een algemeen overzicht te hebben van de volkskunde is Zuid-Afrika is het zeker het belangrijkste. Het is wat éézijdig georiënteerd op het volks geloof, dat doortrokken is van orenda en animisme, maar is rijk aan typisch Zuidafrikaanse voorbeelden. «Die Bevrugting van die Letterkunde uit die Ondergrond van die Kultuur» werd in 1940 geschreven voor het Jaarboek der Afrikaanse schrijvers. Hier toont hij aan hoe hoogstaande kunstproducten gegroeid zijn uit volks-overleveringen, inderdaad bevruchting van de bovcultuur door de ondercultuur. Het volgende stuk is zonder twijfel de beste volkskundige studie, die tot nog toe in Zuid-Afrika is verschenen. We bedoelen «Tokkelossie». Tokkelossie behoort oorspronkelijk tot het volks geloof van de Bantoes. Tikoloshe stellen de Kaffers zich voor als een kort, gezet, dwergachtig zwart mannetje, niet groter dan twee of drie voet. Zijn lichaam is harig. Soms heeft hij een baard. Zijn gezicht gelijkt op dat van een mens, een hond of een bavian. Oren, voeten en handen zijn, evenals de phallus, buitengewoon groot. Gewoonlijk is hij gewapend met een rietje. Een opvallende eigenschap is dat hij zich onzichtbaar kan maken.

Tikoloshe is gewoonlijk zichtbaar voor zwakzinnigen en kinderen, met wie hij gaarne spelletjes speelt. Ofschoon van nature lui en diefachtig, wordt hij door sommige stammen (de Xosas) geacht bruikbaar te zijn voor het hoeden

van vee, schapen en geiten. Hij is echter vlug beledigd en weet zich bloedig te wreken.

We kunnen Prof. Coetzee niet in bijzonderheden volgen op zijn volksgeographische speurtocht naar de verspreiding van Tikoloshe of Tokkelossie onder de blanke bevolking van Zuid-Afrika. Tokkelossie heeft onder de blanken enkele typische gedaanteverwisselingen ondergaan: hij is sterk gaan gelijken op een kabouter, zwart van kleur evenwel, maar zonder phallus. Wordt hij bij de Bantoes voorgesteld als een speelkameraad voor de kafferkindertjes, bij de Blanken is hij de Afrikaanse Boeman of Kinderschrik: « Tokkelossie vang mense, veral stout kinders, kinders wat leuens vertel, kinders wat oneerlijk is, kinders wat saans na donker nog rondloop, kinders wat alleen in die veld of in die eensame bos ronddwaal, kinders wat bij diep waterkuile speel, kinders wat nie wil gaan slaap nie ». Tokkelossie leeft als geen ander figuur in de volksletterkunde en in de taal van de Afrikaners.

Iemand, die zich zwart heeft gemaakt, is niet zwart als 'n neger, maar: « so swart soos Tokkelossie ». Tokkelossie is als volkskundige figuur zo belangwekkend, omdat hij een geval is van folkloristische wisselwerking, die, volgens Prof. Coetzee, niet hoger opklimt als 1880, zodat we hier een geval hebben van ontlening van een mythische figuur, dat nog aan de gang is: « 'n geval waar die uitwisseling en aanpassing, vervorming en vergroeiing onder « vreemde kultuurhemel » nog nie afgeloop het nie, 'n geval waar die sogenoemde wisselwerking tussen kulture in verskillende stadiums van die proses nog in die lewe waar te neem val ».

« Fluit-Fluit » en « As Bye Swerm » verschenen als artikels in het « Tydskrif » in 1944 en 1946. Ze behandelen Zuid-Afrikaanse gebruiken betreffende het bezweren van bijenzwermen om ze te beletten te ver weg te vliegen. « Volksgeneeskunde in Suid-Afrika » werd in 1941-42 opgenomen in het ons zeer bekende tijdschrift Volkskunde (1941-42). Hier worden enkele figuren van volksgenezers (o.a. de vroedvrouw « Tant Antjie Schut ») en een groot aantal volksgeneesmiddelen onderzocht. Het volksgeloof, dat er aan ten grondslag ligt, wordt zaakkundig ontleed. « Gemeenskapsvorms » vraagt onze bijzondere aandacht wegens de behandeling van de oude en nieuwe zeden en gewoonten in de menselijke levensloop: geboorte, huwelijk en dood, vooral de begrafenisgebruiken. Het volgende opstel: « Van Vry en Trou » sluit vanzelfsprekend bij de studie der gemeenschapsvormen aan. De bundel wordt ten slotte beëindigd door een overzicht van « Ons Volksfeeste ». Dit opstel is buitengewoon suggestief wat de verschillen van Europese winterfeesten in de Zuidafrikaanse zomertijd betreft. We begrijpen volkomen dat hier de ernstige, godsdienstige aard van de Boerenbevolking bij het luidruchtig feestvieren op een zware proef wordt gesteld. Misschien heeft Prof. Coetzee het wat te somber ingezien wanneer hij schreef:

« Dit is net asof die gees van ons volk verdor het, net asof ons vergeet het hoe om te lag, hoe om met kinderlike eenvoud te geniet van al die goeie dinge wat die lewe bied, net asof ons vergeet het hoe om uiting te gee aan die vreugde van die bestaan, die vreugde om mens te wees. Ons vier te weinig fees, ons sing te weinig, volksmusiek het ons bijna niet, en die volksdans het ontaard tot iets wat mens in die geheim moet doen sodat die geestelike voorgangers nie daarvan te hore moet kom niet ».

Doch dit is maar de keerzijde van een volksgemoed, dat zware beproevingen heeft gekend. Bovendien een gevolg van onvoldoende volkskundige studie. Heeft Dr Boshoff niet meer dan 3000 Afrikaanse volksliedjes verzameld en zingen wij niet in Europa met bijna evenveel geestdrift Afrikaanse liedjes, zoals Sarie Marais? Prof. Coetzee zet het werk van zijn voorgangers — we schreven bijna voortrekkers — op folkloristisch gebied krachtadig voort, zodat de achterstand, waarover hij klaagt, weldra zal zijn ingehaald. In elk geval geeft hij een prachtig voorbeeld van animator en tevens beoefenaar van de Volkskunde in Zuid-Afrika. We wensen zijn werk in veler handen, ook in Vlaanderen.

P. DE KEYSER.

Ars Folklorica Belgica, onder leiding van Prof. Dr P. DE KEYSER, Antwerpen, De Sikkel, 1949, 235 blz. Rijk geïllustreerd. Prijs : ing. 380 fr.

Dit is het eerste deel van een reeks monografieën over Belgische Volkskunst. Het bevat naast een « Ten Geleide » en een « Inleiding », door Prof. Dr P. De Keyser, die de leiding van deze reeks op zich genomen heeft, de volgende bijdragen : « De Reuzenommegangen », een nagelaten studie van Victor de Meyere († 1938). (blz. 15-105); « De Patacons of Schildekens onzer Nieuwjaarskoeken », door J. Pieters (blz. 107-148); « De Traditionele Marionetten van de Belgische Poppentheaters ». door J. Vandenbroucke (blz. 149-200) en « Haard en Schoorsteen », door Elisabeth Dhanens (blz. 201-226).

Al die artikels zijn rijkelijk voorzien van mooie illustraties, 152 in totaal, waaronder 5 gekleurde.

In zijn « Ten Geleide » brengt Prof. De Keyser een eresaluut aan de nagedachtenis van V. de Meyere, die na Max Elskamp de eerste geweest is in België en in Nederland, die « de vaderlandse volkskunst heeft liefgehad en haar wijd en zijd heeft doen kennen en waarderen ».

Verder worden nog het programma (naar dat van V. de Meyere) en de doelstelling van deze nieuwe uitgave meegegeeld. In zijn « Inleiding » doet S. uitkomen wat eigenlijk volkskunst is en wat ze van de stijlkunst onderscheidt. De eerste is tijdloos, onoorspronkelijk, naamloos en heeft steeds een nuttigheids- of een gebruiksdoel; zij is verbonden met een gemeenschap en steunt op de traditie. Het was een goede gedachte, uit piëteit, een nagelaten verhandeling van V. de Meyere, de inluider van de studie der volkskunst in ons land. als eerste bijdrage in deze reeks op te nemen; al vind ik het jammer, dat juist een studie, die zeer verouderd aandoet en die vanwege de familie van de betreurde auteur niet mocht omgewerkt en aangevuld worden, daartoe uitgekozen werd. Niet alleen de vooropgezette theorie dat onze reuzenommegangen zouden ontstaan zijn uit een ritus van de Kelten van Oud-Gallië — andere volkeren trouwens, zelfs buiten Europa, hebben reuzen als vegetatiegeesten en verpersoonlijking van de geweldige natuurkrachten gekend — is zeer aanvechtbaar. (Men bedenke daarbij dat de oudste vermeldingen van onze ommegangsreuzen slechts dagtekenen uit de eerste helft der XVe eeuw en dat hun oudste namen zijn ontleend aan het Oude Testament of dat zij helden verbeelden uit de locale sagen, meest vermeende stedenstichters), maar tal van gegevens betreffende locale reuzen zijn verouderd of onvolledig. Ik laat de talrijke reuzen, die sedert de laatste oorlog in Vlaamse steden en dorpen « geboren » zijn — onze moderne tijd is waarlijk vruchtbaar in reuzen — natuurlijk onverlet en beperk mij tot Aalst. Alles wat over de Aalsterse reuzen medegegeld wordt bepaalt zich tot enkele gegevens ontleend aan een artikel van P. de Mont in « Volkskunde », dat dagteekent uit 1890.

Te Aalst bestaan de reuzen Polydorus, Polydora en Polydoorken, alsook het Ros Beiaard, nabootsing van dat van Dendermonde, reeds lang niet meer, alhoewel wij in alle bijdragen over de Belgische reuzen steeds de twee Aalsterse als Polydorus en Polydora bestempeld vinden. De huidige reuzen, ontworpen door P. van Nuffel en waarvan de koppen geboetseerd werden door de heer Vander Meersch, bestuurder der Aalsterse Academie voor Schone Kunsten aldaar, in 1928, hebben officieel geen naam, alhoewel de reus somwijlen « het Kind van Aalst » wordt genoemd. Aalst bezit nog sedert 1932 een derde reus, een kleine in gekauwd papier, nl. Majoor Cans, een historische figuur uit de eerste helft der XIXe eeuw en die als majoor der Aalsterse burgerwacht een zekere rol gespeeld heeft in de Omwenteling van 1830, de held van de Karmelietenwijk.

In de tweede bijdrage, nl. « De Patacons of Schildekens onzer Nieuwjaarskoeken », levert J. Pieters pionierswerk. Inderdaad, totnogtoe werd om zo te zeggen niets gepubliceerd over dit specifiek Belgisch product van volkskunst.

Na de verschillende benamingen van deze schildekens (patacon, (nieuwjaars) schildeken, maan, printje, plak, steen, rondelle, medolle, vollorsplaat, kokieltje; voor het Walenland : disque, rond de jesus. l'écaille, le dieu) onderzocht en uitgelegd te hebben, gaat S. over tot de omtleding van de techniek van het « manenbakken », hoofdzakelijk naar die van dhr Ernest de Cock uit Hamme

Sint-Anna, de laatst overlevende uit een geslacht manenbakkers, techniek die wat verschilt volgens de streek en vooral volgens de gebruikte grondstof: pijp-aarde, pleister, gezuiverde klei; ook de vormen bestaan uit verschillende grondstoffen: pijp-aarde, pottenbakkersklei, pleister, hout. Daarna handelt hij over de verschillende vormen der patacons; rond (meest voorkomend), rechthoekige, vierkante, onregelmatige, de maskers en de koppen (mijtertype en soldatentype, paardekoppen), de stekjes, om dan over te gaan tot de talrijke onderwerpen die ze voorstellen: godsdienstige, militaire, actualiteiten, volkskundige, mythologische, bloemen en dieren, meetkundige figuren. Een overzicht van de producenten volgens de provincie volgt daarop: Brabant (Leuven en Tienen), Antwerpen (Mechelen, Lier en Turnhout), Oost-Vlaanderen (Berlare, Hamme, Gent, Wetteren, Stekene), West-Vlaanderen (Kortrijk), Henegouwen (Baudour, Bergen), gevolgd van een overzicht van het verspreidingsgebied en de aanwending van de patacons. Daaruit leren wij dat ze overal in België aangetroffen worden, uitgenomen in de provincie Luik (behalve het Vlaamse gedeelte) en in Luxemburg. De patacons werden gebruikt om allerlei kerstgebakken te versieren, de koppen dienden ook voor St. Maarten- en St. Niklaasgebakken; ook werden ze gebakken in broden op Onnozele-Kinderdag en op Driekoningen.

S. eindigt deze hoogst belangrijke studie met:

1) de oorsprong van de bakaarden schildekens na te gaan. De verschillende hypothesen worden onderzocht en hij besluit, dat volgens hem, zij de muntstukken hebben vervangen, die vroeger, vóór het midden der 17^e eeuw, op de feestgebakken der kerstperiode werden gelegd;

2) met aan te tonen dat de schildekens waarlijk alle kenmerken van de echte volkskunst vertonen en er de typische Belgische producten van zijn.

J. Vandenbroucke, de bekende Gentse specialist op het gebied der poppenspelen, heeft het ditmaal over «**De Traditionele Marionetten van de Belgische poppentheaters**». Na vastgesteld te hebben dat er geen Belgische, of Vlaams, of Waals poppenspel bestaat, maar dat ieder spel zijn eigen wezen en expressie bezit en de stempel draagt van het milieu waarin het ontstond en leeft, onderzoekt hij dan achtereenvolgens de eigenaardigheden van de Antwerpse, de Gentse, de Brusselse en de Luikse poppenspelen. Hij bepaalt zich tot deze vier grootsteden, want in kleine steden gedijs het poppenspel moeilijk, omdat aldaar die speciale geaardheid van grote volksbuurten niet bestaat, die de voedingsbodem is van het poppenspel. De meest typische teksten van poppenspelen worden aangehaald, om beter de karakteristiek van ieder poppenspel en de onderlinge verschillen te doen uitkomen. Dit is zeker een degelijke vergelijkende studie.

De vierde bijdrage, die van Meijuffer Elisabeth Dhanens, is gewijd aan «**Haard en Schoorsteen**», een onderwerp dat behoort tot de geschiedenis der architectuur, maar ook tot die der volkskunst, want S. handelt in hoofdzaak, vooral wat de XIXe eeuw betreft, over de versiering der haarden en schoorstenen in de hoeven en tevens over de toebehoorten er van, en dat is allemaal naamloos en ambachtelijk werk, met een nuttigheids- of een gebruiksdoel, dus echte volkskunst. Hier ook werd een schier braakliggend terrein onderzocht. Het is te hopen dat S. haar onderzoekingen op dit terrein zal voortzetten en uitdiepen.

Met één woord wij mogen dit eerste deel van «**Ars Folklorica Belgica**» als een gewichtige bijdrage tot de studie der volkskunst in België noemen. Dit is een werk dat de uitgever en de leider van de reeks eer aandoet. Opdat ook de buitenlandse belangstellenden in de volkskunst kennis zouden kunnen nemen van deze monografieën, zou het passen dat voortaan iedere studie gevolgd werd door een beknopte samenvatting in het Frans of in het Engels.

F. V. ES.